

PERSPEKTIVE
IMPLEMENTACIJE
EVROPSKIH
STANDARDA U PRAVNI
SISTEM SRBIJE

KNJIGA 4

ZBORNİK RADOVA

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

BEOGRAD, 2014

Lektor i korektor

Irena Popović

Tehnički urednik

Zoran Grac

Korice

Marija Vuksanović

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-7630-469-1

Tiraž

300

Adresa redakcije

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Centar za izdavaštvo i informisanje
Bulevar kralja Aleksandra 67
Tel./faks: 30-27-725, 30-27-776
e-mail: centar@ius.bg.ac.rs
web: www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
340.137(4-672EU:497.11)(082)

PERSPEKTIVE implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije : zbornik radova. Knj. 4 / priredio Stevan Lilić. – Beograd : Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2014 (Beograd : Dosije studio). – 355 str. ; 24 cm. – (Biblioteka Zbornici)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of Implementation of European Standards in Serbian Legal System. – Tekst lat. i ćir. – Tiraž 300. – Str. 9–10: Predgovor / urednik ; Forward / editor. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Summaries.

ISBN 978-86-7630-469-1

1. Лилић, Стеван [уредник] [аутор додатног текста]

а) Право – Хармонизација – Европска унија – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 212155404

Prof. dr Milena Polojac*

HUGO DONELLUS – SISTEMATIČAR S POČETKA NOVOG VEKA, O DELIKTIMA I AKVILIJEVOM ZAKONU

Apstrakt

Hugo Donellus je dao veliki doprinos stvaranju modernog privatnog prava. Izvršio je novu sistematizaciju obimne materije Justinijanove kodifikacije. Odvojio je norme materijalnog od procesnog prava, a privatno pravo je utemeljio kao sistem subjektivnih prava sačinivši listu „dobara“ koja pripadaju pojedincu kao što su život, telo, sloboda, čast, ugled, spoljni predmeti (stvari) i obligaciona prava. Njegov doprinos nije ništa manji ni na terenu deliktnog prava. Pojmovno je razdvojio izraze delictum, maleficium, crimen, a naziv maleficium rezervisao je za privatni delikt iz kojeg nastaje obligacija, koji će kasnije prihvatiti Hugo Grocije u svojoj čuvenoj definiciji. Ipak, i pored ovog terminološkog uopštavanja, zadržao je rimsko shvatanje da postoji niz delikata privatnog prava sa svojim posebnim tužbama. Iako se Donellus, u skladu s humanističkim postavkama, trudio da ne promeni originalno značenje tekstova, što je vidljivo po uskoj interpretaciji Akvilijeve zakona, on je svojim sistematizatorskim težnjama uspeo da izmeni samu suštinu rimskog klasičnog prava. Stvarajući zatvoren, neprotivrečan sistem koji polazi od pravila, ne od činjenica, uvodi deduktivni način rezonovanja, što je suprotno načinu koji su primenjivali rimski pravници. Taj posao će dovršiti pravници 18. veka i škola prirodnog prava.

Ključne reči: Humanizam u pravu. – Moderno privatno pravo. – Sistematizacija. – Maleficium. – Lex Aquilia.

HUMANIZAM I RENESANSA U PRAVU

Renesansa u pravu počela je već pojavom škole glosatora u Bolonji u 12. veku, ranije nego u drugim duhovnim sferama, ali to ipak nije bila renesansa u pravom smislu te reči. Srednjovekovni svetonazor koji je uticao na prve profesore prava ogledao se u njihovoj neograničenoj veri u autoritet kao i u sholastičkom metodu podučavanja bez kritičkog odnosa prema izvorima. Novi pravi pokret humanizma i renesanse u pravu, kao i u književnosti i slikarstvu, počinje u 15. veku kao izraz duha vremena, kada se interesovanje umesto za

---

* Dr Milena Polojac, vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije* (179059), koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

transcendentalno i Boga ponovo okreće zemaljskom životu i čoveku, a zatim i ka antičkim uzorima u literaturi i umetnosti. Na temeljima antičke kulture, prema shvatanju humanista, treba da počiva odgoj i obrazovanje čoveka. Humanizam je svoju snagu crpeo iz novog i ličnog osećanja za antički svet koji je izražavao čovekovu duboku duhovnu želju za ponovnim rođenjem.¹

Novi pogled na rimsko pravo nastaje kao reakcija na najuticajnijiu školu toga vremena, školu postglosatora (komentatora) ili školu bartolista, kako je ona nazivana prema svom najuglednijem predstavniku. Pravnici humanisti kritikovali su pragmatičan pristup komentatora koji su na rimsko pravo gledali kao na skup pravila podesnih za rešavanje aktuelnih problema i koji su se svojim komentarima na već postojeće komentare sve više udaljavali od izvornih tekstova Justinijanove kodifikacije. Ovu kritiku predvodio je Italijan Andrea Alcijat, ali se centar pravnog humanizma ubrzo preselio iz Italije u Francusku gde je dosegao i svoj vrhunac. Humanistički pravници bili su poznati po svojoj erudiciji. Oni su bili odlični poznavaoци antičke literature i ljudi kritičkog duha. Kritika humanističkih pravnika išla je u nekoliko pravaca. Bili su kritični prema glosama i komentarima svojih prethodnika koje su odbacivali najpre zbog stila – zbog toga su dobili ime škola elegantne jurisprudencije, a zatim i zbog nekritičnog odnosa prema tekstu Justinijanove kodifikacije. Nastojali su da otkriju izvorno značenje tekstova kao i to ko je njihov autor. Prvi su tražili interpolacije. Najveći humanistički pravnik, kritičar tekstova bio je Kiža (franc. *Jacques Cujas* lat. *Cuiacius*). Zahvaljujući ponajviše njemu, rimsko pravo je postalo istorijskoppravna nauka. Ipak, uticaj te škole, način podučavanja i pogled na rimsko pravo nazvan francuski način – *mos gallicus*, nikada nije u toj meri ostvario uticaj kakav su pre i posle njega imali glosatori i komentatori.

Kritika pravnika humanista išla je u još jednom pravcu, prema sistemu pravnih pravila u Justinijanovoj kodifikaciji. Najvažniji delovi Justinijanove kodifikacije, *Digesta*, a zatim i Kodeks nisu imali jasan i racionalan sistem u okviru kojeg su izložena pravna pravila. Bio je mnogo ponavljanja i protivrečnosti. Prema uzoru koje su pružale prirodne nauke, pojavila se ideja da materiju treba izlagati od opšteg ka pojedinačnom. To je uticalo i na promenu ideja u pogledu obrazovanja i drugačiju organizaciju univerzitetske nastave prema predmetima u današnjem smislu te reči, a ne kako su glosatori podučavali prateći redosled ondašnjih „udžbenika“: *Digestum vetus*, *Infortiatum* etc. prema redosledu *Digesta*. Najveći humanistički pravnik sistematičar bio je Hugo Donelus (1527–1591) (lat. *Hugo Donellus*, franc. *Hugues Doneau*), koji je dao veliki doprinos stvaranju koherentnog pravnog sistema i učinio je prvi pokušaj da se materija rimskog prava izloži prema sadržini, logičkim redom. Time je postao utemeljitelj građanskopravne nauke.

Donelus potiče iz ugledne francuske porodice. Pravo je studirao u Tuluзу i Buržu (*Bourges*), koji je tada bio glavni centar pravnog humanizma. Bio je učenik Duarena (franc. *François Duaren*, lat. *Franciscus Duarenus*), koji je poznat kao prvi sistematičar i začetnik reforme nauke i obrazovanja. Donelus

1 Franz Wieacker, *A History of Private Law in Europe* (preveo Tony Weir), New York 1995, repr. 2003, 63.

je postao profesor u Buržu, ali je kao protestant morao da pobegne iz Francuske u Ženevu nakon pokolja hugenota u noći Svetog Bartolomeja 1572. Kratko vreme je podučavao u Hajdelbergu (1573–1579), a zatim u Lajdenu (1579–1587), čuvenom holandskom protestantskom univerzitetu koji je u to vreme bio protivteža katoličkom univerzitetu u Luvenu. U Lajdenu je većim delom nastalo i njegovo najvažnije delo, *Komentar civilog prava (Commentarii de iure civili)*, delo impozantno po obimu i sadržaju u 28 knjiga koje je kasnije štampano u Frankfurtu. Iz političkih razloga on napušta Holandiju i nastavlja podučavanje u Nemačkoj (Altdorf), gde je i umro 1591. godine.

COMMENTARII DE IURE CIVILI

U svom velikom *Komentaru civilnog prava* koje je štampano u Frankfurtu 1589. godine, Donelus je uneo revolucionarne novine u Justinijanovu materiju privatnog prava izloženu u Digestama i Kodeksu.²

Prva novina tiče se sistematizacije. Jedna od osnovnih ideja pravnih humanista je bila da pravo mora predstavljati racionalan i koherentan sistem, što svakako nije bio slučaj sa izlaganjem materije u okviru Justinijanovih Digesta i Kodeksa. Donelus odmah na početku najavljuje da neće koristiti sistem koji je primenjen u Pandektama, tj. Justinijanovim Digestama (*De compositione, et collocatione Pandectarum, et quid auctor in ea desideret, quamobrem ea in his libris non utatur*). Fragmenti starih pravnika nisu složeni po logičkom redu u okviru pojedinih titulusa. Takođe, titulusi nisu složeni po racionalnom redu u okviru pojedinih knjiga, niti su knjige tako poredane u okviru celokupnih Digesta. Donelus pravi jasnu razliku između sistematizacije prava koju odbacuje i samog prava tj. njegovog sadržaja koje smatra kvalitetnim; on ne odbacuje Justinijanovo *ius civile*, nego ga samo dovodi u red. (*Auctor Pandectarum ordinem repudiat. Ius civile Justinianeum non repudiat, sed in ordinem redigit*).³

Međutim, da bi mogao uspostaviti novi, racionalan, logičan sistem Justinijanovih pravnih pravila, Donelus je morao učiniti prethodne važne korake koji će se pokazati kao revolucionarni. Trebalo je razdvojiti norme materijalnog prava od normi procesnog prava. To je bio težak korak jer su pravila materijalog i procesnog prava u Justinijanovoj kodifikaciji bila neraskidivo povezana. Zato je Donelus morao prethodno da reši pitanje šta za rimske pravnike znači *actio* i *agere*.⁴ Poseban problem predstavljalo je to što su u

2 *Hugonis Donelli Opera omnia. Commentariorum de iure civili, tomus quartus, cum notis Osualdi Hilligeri*, Florentiae, MDCCCXLII (1842). Korišćena je knjiga sabranih dela francuskog humaniste Huga Donelusa u 12 tomova, koja se nalazi u fondu Univerzitetske biblioteke Svetozar Marković.

3 I.XII. *Quid ergo? Dicit aliquis. Tu jus civile a Justiniano, nec a praestantissimo jurisconsulto Juliano compositum repudias? Minime vero ego civile a veteribus traditum, et, ut nunc est, Justiniani mandato compositum, repudio: (Šta dakle? Neko bi rekao. Ti odbacuješ Justinijanovo pravo građana (ius civile), ili sistem najuglednijeg pravnika Julijana? Nikako, istina ja odbacujem ius civile koje su nam preneli stari (pravnici) kakvo je sada složeno prema nalogu Justinijana).*

4 To je učinio u komentaru na naslov Justinijanovih Institucija *De actionibus* (IV.6). Ovaj traktat prethodio je njegovom velikom komentaru *ius civile*. P. Stein, „Donellus and the origins of the modern civil law“, *Mélanges Felix Wubbe*, Fribourg 1993, 146.

Justinijanovom pravu obligacije i tužbe usko povezane (D.44.7 nosi naziv *de obligationibus et actionibus*), a to je davalo povoda za zaključak da samo obligacije rađaju tužbe, ne i ostala prava, npr. stvarna prava. Takav zaključak nije mogao opstati jer su *actiones in rem* u Justinijanovom izlaganju dolazile na prvo mesto. S druge strane, prema Gajevom sistemu Institucija, obligacije su bile deo prava koje se odnosi na stvari (*ius quod ad res pertinet*). One su u ovom sistemu predstavljale specifičnu vrstu stvari – *res incorporales*, bestelesne stvari. Tužbe Gaj nije smatrao za *res incorporales*, nego ih je on izdvojio u posebnu granu prava (*ius quod ad actiones pertinet*). Zatim je Donelus istraživao šta je to specifično u prirodi tužbi i zaključio da *actio* ima dvostruku prirodu; to nije samo pravo nekog lica da tuži kao deo njegovog subjektivnog prava – *ius*, tj. *facultas agendi, ius persequendi in iudicio quod sibi debetur* (Celsus, D.44.5.51), nego i procedura sama kojom se to pravo ostvaruje.⁵ Nakon ove distinkcije bilo je moguće razdvojiti norme materijalnog i procesnog prava, što je on učinio u svom velikom komentaru. Prvih šesnaest knjiga posvećeno je materijalnom pravu, a ostale procesnom pravu.

Donelus se u svom komentaru bavio isključivo Justinijanovim pravom i zaključio je da je to privatno pravo jer se ogromna većina tekstova odnosi na pravo koje se direktno tiče interesa pojedinaca. Dok se božansko pravo tiče onoga što je Božje, javno pravo onoga što je javni interes, dotle privatno pravo ima u vidu ono što pripada pojedincima. Tako Donelus postavlja pravni sistem privatnog prava kao sistem subjektivnih prava. Pravo (lat. *ius*) može se shvatiti kao sistem normi (u objektivnom smislu) ili sistem prava koja nekome pripadaju (pravo u subjektivnom smislu). Donelus pravni sistem shvata kao sistem subjektivnih prava koje pojedincu pripadaju po objektivnom pravu. *Ius* znači, dakle, pravo koje pripada nekom pojedincu. Ali šta je to što pripada pojedincu, šta je to njegovo *suum*? Subjektivna prava koja čine srž privatnog prava podeljena su u dve kategorije. Prvu kategoriju čini ono što je uistinu i po pravu naše, kao što u život, telo, sloboda, ugled (*in persona ipsa pleraque esse cuiusque, cuiusmodi sunt vita, corporis incolumitas, libertas, existimatio*), a tu takođe spadaju i stvari koje su predmet naše svojine. U drugu kategoriju spada ono što nam neko duguje, to su dakle, prava izvedena iz onog što je neka druga osoba dužna učiniti za nas na temelju ugovora ili delikta. Iako dakle obligaciona prava nisu istinski naša, u smislu kao što je to naš dobar glas ili naša kuća, ona su ipak i dalje prava koja nam pripadaju.⁶

Kad je reč o pravu delikata, Donelova zasluga sastoji se u tome što je pokušao da na uopšten način definiše delikt kao izvor obligacija – *maleficium* i da ga pojmovno razdvoji od sličnih pravnih kategorija kao što su *delictum, crimen, peccatum*. Ova generalizacija bila je jedan korak dalje u razvoju pravne kulture. Ipak, Donelus je ostao na pola puta i zadržao je shvatanje o pojedinim deliktima i kvazideliktima kao izvorima obligacija uz poznatu rimsku nomenklaturu.

5 Peter Stein (1993), 147. P. Stein, *Roman Law in European History*, Cambridge 1999, 81 (izvorno objavljeno na nemačkom pod nazivom *Römisches Recht und Europa*, Frankfurt am Main 1996).

6 P. Stein, (1993) 448, P. Stein, (1999), 81; = P. Stein, *Rimsko pravo i Europa, Povijest jedne pravne kulture*, (preveo s nemačkog originala Nikola Petrak), Zagreb 2007, 104.

O DELIKTIMA – COMMENTARIORUM DE JURE CIVILI, LIBER DECIMUSQUINTUS

Za temu delikata važna je petnaesta knjiga komentara *ius civile* i to počevši od glave 24. koja govori uopšteno o privatnim deliktima kao izvoru obligacija (*Quae delicta nos privatis obligent; et de obligationibus quae ex maleficio nascuntur*). To je treća vrsta pravnog osnova iz kojih se rađa obligacija (*tertium genus earum caussarum, ex quibus omnis obligatio nascitur, fuit in divisione summa maleficium, § I*). Ovde Hugo Donellus pravi terminološku razliku između *crimen*, *delictum* i *maleficium*.⁷ *Maleficium* je tehnički termin koji koristi za nedozvoljeno delo privatnog prava iz kojeg se rađa obligacija:

Nunc de maleficio sic agimus, quatenus ex eo nascitur obligatio, atque hinc etiam civiliter et pecuniariter agitur... Unde qui ex maleficio obligatur, idem dicuntur obligari ex delicto. (Sada tako govorimo o *maleficium* utoliko što se iz njega rađa obligacija, i ovde se dakle tuži po privatnoj tužbi i na novčani iznos... Stoga onaj koje je obavezan iz *maleficijuma*, isto se kaže da je obavezan iz delikta.)

Delictum i *maleficium*, ako se ovaj izraz upotrebi u svom najužem, specifičnom značenju, nisu sinonimi. *Maleficium* je jedna vrsta delikta (*delictum*) i greha (*peccatum*). Ali nije svaki delikt i greh *maleficium*. Između njih je odnos *genus – species*:

Sed non omne delictum et peccatum est maleficium. Inter haec tantum interest, quantum inter genus et speciem. Delictum genus est: quo verbo significatur factum id omne aut omissum, quod est contra legem Dei eademque legem naturae mentibus nostris inscriptam. (Nije svaki delikt i greh *maleficium*. Između njih je takva razlika kolika je između roda i vrste. Delikt je rod [*genus*]: kojom reči se označava ono što je učinjeno ili propušteno, što je protiv Božjeg zakona isto kao i zakona prirode zapisano u našem umu.)

Donellusovo određenje reči *delictum* kao genusnog pojma, ulazi u sferu moralne teologije, jer podrazumeva sve ono što je loše učinjeno prema Bogu, sebi samima i drugima:

Itaque delictum et peccatum est, non tantum si quid peccatur adversus alios, sed etiam et quidem maxime si quid adversus Deum, si quid etiam adversus nos ipsos, ut si quid imprudenter, si quid timide et ignave, si quid intemperanter admittimus; ubi dignitatem a Deo naturae nostrae iditam violamus. (Takođe, delikt je i greh; ne samo ako se zgrešilo protiv drugih, nego takođe još i više ako se [zgrešilo] protiv Boga, i ako se što god [zgrešilo] protiv nas samih, kao ako smo nešto dopustili iz

⁷ *Quid maleficium, quid crimen, quid delictum. Ab utroque quid differat maleficium. Šta je maleficium, šta crimen, a šta delictum? Po čemu se maleficium razlikuje od oba prethodna?*

nepažnje, ili straha i kukavičluka ili neodmerenosti: tu smo prekršili dostojanstvo naše božanske prirode).

Izraz *maleficium* je rezervisan za onu vrstu delikata iz kojih se rađa obligacija. To je delikt privatnog prava pričinjen drugim privatnim licima:

§ III...*non omne delictum est maleficium: ita non ex quovis delicto nascatur obligatio, sed solum ex maleficio; id est ex eo genere delicti, quod specialiter maleficium appellatur... At maleficium est ea species delicti, qua peccatur adversus alios.* (Nije svaki delikt maleficijum: naime, ne rađa se obligacija iz bilo kojeg delikta nego samo iz maleficijuma: to jest iz one vrste delikta koji se posebno naziva maleficijum... Maleficium je ona vrsta delikta kojim se greši protiv drugih).

Sola nos delicta privatis obligant, quae adversus privatos admittentur quae et dicuntur specialiter maleficia. (Nas obavezuju po privatnom pravu samo delikti koji su pričinjeni protiv privatnih lica i za koje se posebno kaže *maleficia*).

Nakon što odredio i definisao *maleficium* u svom najužem značenju kao tehnički termin za nedozvoljeno delo učinjeno protiv drugog lica, kojim se nanosi povreda nekom tuđem dobru, iz kojeg se rađa obligacija utuživa putem privatne tužbe sa tužbenim zahtevom na sumu novca, Donelus sada pobliže određuje njegove karakteristike. Pri tome se u najvećoj meri služi materijalom i argumentima koji su tradicionalno vezani za raspravu o Akvilijevom zakonu: povreda drugima može biti nanesena činjenjem i nepažnjom odnosno propuštanjem (*Delictorum, quibus peccatur adversus alios, duo sunt genera. Quaedam sunt in faciendo, quaedam in negligendo*).⁸ Uzima se u obzir i najmanji nehat (*culpa vel imperitia levissima*)⁹, ali samo ako je reč o činjenju; ako je neko protivpravno zapalio, polomio ili uništio (*usserit, fregerit, rumperit injuria*), a ne ako trpi ili dopusti da se tuđa stvar slomi, razbije itd. Navodi primer uzufektuara koji zapusti obradu zemljišta. On ne odgovara po Akvilijevom zakonu, jer se njegova krivica sastoji u propuštanju, a ne u činjenju (*si fructuarius cui ususfactus fundi relictus est, agrum non proscindat, vites non subserat, aquarum ductus corrumpi patiat, lege Aquilia id est ex delicto non tenetur*). Donelus preuzima originalan rimski materijal, ali i onaj koji je već pretrpeo naučnu obradu glosatora. Naime, glosatori su dali tumačenje po kojem se *culpa levissima* odnosi samo na aktivnu, pozitivnu radnju, ne i propuštanje. *Culpa levissima in omittendo* nije dovoljna da bi se tužba mogla podići.¹⁰ To je razlikovanje ukinuo kasnije Grocije, ali se staro shvatanje i nakon toga zadržalo, na primer, u Nemačkoj.¹¹

8 Ulp/Neracije D.9.2.27.11.

9 Ulp. D.9.2.44pr.

10 Giovanni Rotondi, „Dalla lex Aquilia all'art. 1151 C. Civ.“, *Scritti giuridici, II*, Milano 1922, 465 etc. = *Rivista di diritto commerciale, XIV* (1916), *XV* (1917).

11 Eltjo J. H. Schrage (ed.), *Negligence. The Comparative Legal History of the Law of Torts*, Berlin 2001, Introduction, 26.

Izraz *crimen* je sada rezervisan samo za delikte javnog prava.¹² Govori još i o grehu (*peccatum*) u užem smislu kao deliktu protiv Boga.¹³

Iako je Donellus izvršio generalizaciju u tom smislu što je definisao *maleficium* kao opšti pojam nedozvoljenog dela privatnog prava, on ipak naglašava da ne postoji jedna opšta tužba i opšti *maleficium*, nego postoje različite tužbe zavisno od vrste prestupa (*Verum non uno modo: sed actione pro qualitate cujusque maleficii constituta. Non enim unum genus est maleficii. Hinc genera maleficiorum distincta*). Pojedini tipovi maleficijuma ustanovljeni su s obzirom na to koje naše dobro je povređeno. Ako je povređena nečija ličnost, onda se ta vrsta maleficijuma naziva injurija (*Quod in personam alterius maleficium est, idest unius generis, et proprie dicitur injuria*). Ako se *maleficium* odnosi na tuđu stvar onda postoji više vrsta prestupa (*Quod in res admittitur, multiplex et varium licetque generaliter alieni detractorem vocemus*).

U sledećim glavama Donellus govori o pojedinim privatnim prestupima (*maleficii*). Počinje od rimske injurije (*caput 25*), zatim prelazi na *maleficia* koja se sastoje u nanošenju štete (*damnum*), s tim da je nanošenje štete različito zavisno od toga o kakvoj vrsti štete je reč (*caput 26*). Prvi *maleficium* koji se sastoji u nanošenju štete putem oštećenja stvari i koji se utužuje putem Akvilijeovog zakona, Donellus obrađuje u glavi 27, a u istoj glavi govori još i o bespravnoj seči tuđih stabala, starom deliktu iz Zakona XII tablica. U sledećim poglavljima Donellus govori primerice o krađi (*de furto et rebus amotis, caput 30*), o razbojništvu i stvarima silom otetim (*De rapina seu de vi bonorum raptorum, caput 31*), o sili, o dolusu (*De dolo, caput 41*), o izigravanju poverioca (*De his, quae in fraudem creditorum patronive alienata sunt: illic de Paulina actione prodita; hic Faviana seu Calvisiana, caput 42*). U poglavlju 43. Donellus govori o kvazideliktima (*De obligationibus quae quasi ex maleficio nascuntur*). Komentar o šteti koja nastaje iz protivpravnih radnji van ugovora autor nastavlja se do poglavlja 53.

Nakon što je u glavi 25. obradio *maleficium* protiv nečije ličnosti – *iniuria*, on prelazi na imovinske delikte. I ovde je vidljiva njegova težnja ka sistematizaciji i klasifikaciji. Najpre se imovinski delikti dele na one gde postoji *damnum*. Donellus tumači *damnum*, citirajući Paula, kao situaciju u kojoj je došlo do umanjenja imovine nekog lica (*deminutio patrimonii*), pri čemu počinitelj ne stiče nikakvu korist. Posebna kategorija imovinskih delikata u kojima počinitelj stiče korist su *furtum, rapina, extorsium, concussium*. Imovinskih delikata kod kojih postoji *damnum* takođe ima više vrsta: zavisno od toga da li je stvar uništena ili pokvarena, što u pravom smislu reči ulazi u okvir primene Akvilijeovog zakona, ili je stvar potpuno sačuvana bez oštećenja, ali

12 *Nam et crimina publicorum judiciorum delicta et maleficia appellamus. Crimen autem est delictum, quod accusationem ad vindictam delicti jure publico paratam habet.....: ut sit crimen id, de quo criminatio et accusatio ad poenam delicti non pecuniariam institui potest. ....Ut, cum dicimus defuncto reo crimen exstingui. etc.*

13 *Si quid ergo peccatur adversus Deum, seu adversus eam partem legis quae cultum et amorem erga Deum exigit: si quid in nobis ipsis imprudenter, si quid per ignaviam, aut intemperantiam admittamus; haec aut non coerentur legibus, aut non ita, ut cuiquam nos privato obligent. § IV*

je ona ipak za vlasnika izgubljena kao u slučaju kada je neko drugome prsten bacio u reku¹⁴ ili je tuđu životinju odvezao tako da ona pobegne. (*Damnum omne infertur dupliciter. Aut enim infertur allato interitu vel corruptione rei, ut cum quid alieni interimitur, uritur, frangitur, rumpitur. Aut ipsum salvis et integris rebus contigit ita, ut cum res per se integrae meneant, pereant tamen domino nihilominus: ut, si anulum alienum in flumen quis dejecerit, si animal compenditum solverit, ut fugeret.*)

Donelus nastavlja sa daljim klasifikacijama i podelama; kada je *damnum* nastao oštećenjem stvari, to može biti psihičko ili fizičko oštećenje. Prvi slučaj je kada se tuđem robu pokvare karakter i navike i tada se koristi tužba na temelju pretorovog edikta *de servo corrupto* (§ III. *Res aliena corrumpitur aut ab animo, aut a corpore. Ab animo servus alienus, cujus mores corrumpuntur, qua ex re fit deterior. De eo genere damni actio constituta est edicto: quod est de servo corrupto*). Ako je stvar pokvarena fizički, onda se primenjuje Akvilijev zakon (*De damno dato, quod corruptione corporis contigit: quod indicatur lege Aquilia*). Sličan je slučaj fizičkog oštećenja stvari i u slučaju seče stabala i to je razlog zašto je Donelus ta dva delikta obradio u istoj glavi.

Došao je red da se u poglavlju 27. poblize komentariše *maleficium* pod nazivom *damnum datum (iniuria)* na temelju Akvilijevog zakona čija je specifičnost ta što je imovinski gubitak nastao fizičkim kvarenjem stvari (*quod corruptione corporis contigit*). Delikt iz Akvilijevog zakona je tako ostao u uskim okvirima, zahvaljujući Donelusovoj strogoj interpretaciji teksta. Takva vrsta interpretacije je bila karakteristična za humanizam.

Ova glava ima devet paragrafa. To je neuporedivo manje od obima Justinijanovog titulusa *Digesta Ad legem Aquiliam* koji sadrži 57 fragmenata, od kojih su neki veoma dugački i sadrže veliki broj paragrafa. U prvom paragrafu govori o tome koje vrste kvarenja tj. oštećenja stvari pokriva prava i treća glava Akvilijevog zakona uz napomenu da druga glava nije u upotrebi:

§ I. *A corpore si res aliena corrumpitur, id damnum est, quod lege Aquilia vindicatur. L. 1. D. Ad leg. Aquil. Inst. eod. tit. in pr. Contingit autem id damnum his rebus, cum aut servus vel aliud animal occiditur, aut cum quidquid est aliarum rerum, uritur, frangitur, rumpitur. Ac de his rebus ea lege cautum est. De interemptione primo capite: de reliquo damno capite tertio. Nam secundum non est in usu.*

U drugom paragrafu komentariše zakonsku reč *injuria*:

§ II. *Injuria damnum datum sic acceperunt veteres, non jure datum, id est culpa... Ut intelligamus non solum eum teneri hac lege ob damnum datum, qui dedit sciens prudens dolo malo, sed et qui per imperitiam aut nihil minus cogitans quam damnum dare, si dedit culpa. Usque adeo, ut placeat eum teneri, qui damnum dedit culpa etiam levissima. ... Ea autem culpa hoc verbo intelligenda est, cum quod a diligente provideri*

14 Sabin/Ulp. D.9.2.27.21. Ovo je granični slučaj koji, u strogom smislu reči, nije akvilijanski delikt.

potuit, ne quid damni ex re aliqua accideret, non est provisum. Exstat definito in L. si putator, D. ad leg. Aquil. (Prevod: Naneti štetu „injuria“ kako su shvatali stari [pravnici], jeste naneti protivno pravu, to jest krivicom. Treba da razumemo da po ovom zakonu štetu nanosi ne samo onaj ko to učini znajući i svesno zlom namerom, nego i onaj ko to učini zbog nestručnosti, ili ništa manje se ne smatra da je pričinio štetu ako je naneo nepažnjom. Čak do te mere, da se smatra da odgovara i onaj koji je naneo štetu iz najmanjeg nehata. Ova, međutim, nepažnja treba da bude shvaćana tako da nije predviđeno, da bi mogla nastupiti šteta [u okolnostima] koje bi pažljiv [čovek] mogao predvideti. Ova defincija postoji u zakonu „ako potkresivač drveća“¹⁵ u Just. Digestama, titulus „o Akvilijevom zakonu“.)

Paragraf četvrti se odnosi na razloge kada je, u nužnoj odbrani, isključena injurija uz pozivanje na čuveno pravilo *vim vi repellere, omnes leges omnia jura permittunt*.¹⁶

§ IV. Jure fecisse intelligitur, qui adversus vim ad defensionem sui fecit, cum aliter periculum effugere non posset. Ut si quis aggressorem servum, si taurum irruentem occiderit. Vim vi repellere, omnes leges omnia jure?permittunt... Sed si magistratus si quid adversus resistentem fecerit violentius ac propterea quid ruperit, nihil facit injuria, qui facit jure licitio et jure honoris. (Smatra se da čini u skladu s pravom onaj ko čini protiv sile radi samoodbrane, jer na drugi način ne bi mogao izbeći opasnost. Kao ako neko ubije roba napadača ili pobesnelog bika. Svi zakoni i sva prava dozvoljavaju da se silom odbije sila... Ali ako bi magistrat učinio nešto nasilno protiv onoga ko se opire i zbog toga nešto slomio, nije učinio ništa pritivpravno, onaj ko čini (nešto) pravom dopušteno i časno).¹⁷

Kada je šteta naneta slučajem, nema odgovornosti ako nije prethodila nikakva krivica počinioca. (*§ V. Casus in damno dato ita excusationem habet, si cum nulla facientis culpa praecesserit.*)

U sledećem paragrafu (*§ VI*) govori se o načinu na koji se procenjuje šteta (*aestimatio damni*), u poslednjih godinu dana ili trideset dana zavisno od oštećenog objekta, dakle računajući godinu ili mesec unazad od nastanka štete. Ovde se Donellus nije pomakao mnogo dalje od antičkih komentara. Razlika je samo u naporu da se sistematizuje materija. Tako on kaže da postoje dve vrste procene: protiv onog ko prizna i protiv onoga ko poriče (*Sed ad hanc justis damni aestimationem adjecta est poena lege Aquilia, eaque duplex; in confitentem quidem una: adversus infitiantem autem etiam altera.*)¹⁸

15 Kvint Mucije Scevola/Paulus D.9.2.31.

16 Paulus D.9.2.45.4.

17 Ulpijan D.9.2.29.7.

18 *§ VI. Haec verba, quanti ea res erit, sic accepta sunt, non quanti erit ea res, quae occisa aut deterior facta est: sed quanti id damnum omne, quod ob rem corruptam contingit, sive sit*

Paragraf sedmi govori o aktivnoj legitimaciji kod Akvilijanske tužbe. Osnovno polazište je rimsko pravilo da je tužba ustanovljena isključivo u korist vlasnika, iako i druga lica imaju interes da stvar bude neoštećena tj. da šteta ne bude naneta. Da bi objasnio slučaj ranjavanja slobodnog čoveka, *filius familias*, i opravdao pravo njegovog *pater familias* da podigne akvilijansku tužbu, Donelus uvodi distinkciju: on razlikuje da li je šteta naneta stvari u prometu ili onim stvarima koje nisu u prometu. U ovu drugu kategoriju on svrstava ranjavanje slobodnog čoveka.

Ima i poređenja i uočavanja razlike u odnosu na *furtum*. Kod krađe, kao što je poznato tužiti za krađu može i poslugoprimec i založni poverilac jer oni odgovaraju strogo, za kustodiju.

§ VII. *Constitutata est haec actio domino, cujus res occisa, aut deterior facta est, ut utroque capite legis expressum est. D. L. 2. d. L. si servus, §. hujus, L. item, Mela, §. legis, ad leg. Aq. Proinde si res est in commerciis, quanvis in eodem facto duorum intersit damnum datum non esse, ut domini, et ejus cui res commodata, aut pignori data erat: tamen domino soli dabitur actio damni nomine, non ei cujus alioqui damnum datum non esse interest, etsi hoc aliter in actione furti observatur. Quod si res in commerciis non erit, ut si filiusfamilias, aut peterfamilias vulneratus fuerit: cessabit directa legis Aquiliae; quia neque pater filii sui dominus est, neque quis quam sui ipsius. Sed placet hoc casu et ambos utilem actionem habere suo nomine, et patrem ex persona filii, si quod damnum ex ea re passus sit. L. 13. L. qua actione, D. ad leg. Aquil. In quod iudicium veniet non deformitatis aestimatio, cum liberum corpus aestimationem non recipiat: sed impensarum in curationem factarum, et operarum amissarum, quasque amissurus qui esset inutilis factus. L. 3. D. si quadrup. paup. fec. dic. d. L. qua actione, D. ad leg. Aquil. Quoad tamen domino soli hanc actionem dari dicimus, si res sit in commerciis, sic accipiemus, ut fructuarius et usuarius contineantur, non ut his detur directa actio legis Aquiliae, sed utilis, re fructuaria rupta aut occisa. L. item Mela, §. ult. et. L. seq. D ad leg. Aquil. L. locum, §. Ult. D. de usufr. (Prevod: Ova tužba je ustanovljena [u korist] vlasnika, čija je stvar ubijena ili je oštećena, kao što je izraženo u oba poglavlja zakona. Digesta, Zakon „si servus“ paragraf ispred „hujus“ [D.9.2.27.3], Zakon „item, Mela“, paragraf „legis“, [titulus, naslov] „o Akvilijevom zakonu“ [D.9.2.11.6].¹⁹ Zatim, ako je stvar u prometu, kada je u interesu dvojice da se ne nanese šteta, i to vlasnika i onoga kojem je stvar data na poslugu ili je data radi ručne zaloge: tada se samo vlasniku samom odobrava tužba zbog štete, ne i nekome drugome čiji je takođe interes da se ne priči-*

---

aestimatio rei interemptae aut deterioris factae, ...tamen et primo capite legis, tertia constituitur actio in id, non quanti tunc res erit cum damnum est; sed quanti fuit retro versus, aut in eo anno, aut in iis triginta diebus proximis, quibus res occisa, aut rupta est. In ea anno, cum servus, aut quadrupes, quae pecudum numero sit, occisa erit. In diebus triginta, cum aut alia animalia occisa erunt, aut res quaevis tantum rupta aut deterior facta...

19 *Legis autem Aquiliae actio ero competiti, hoc est domino.*

ni šteta, međutim, drugačije je određeno u slučaju tužbe zbog krađe. Ako stvar ne bi bila u prometu, kao što je kada je bio ranjen sin porodice [*filiusfamilias*] ili otac porodice [*paterfamilias*]: izostaje direktna tužba iz Akvilijevog zakona; jer niti je otac vlasnik svoga sina, niti je neko vlasnik samoga sebe. Nego je dopušteno u ovom slučaju imati tužbu iz razloga korisnosti u svoje ime, ili tu tužbu ima otac zbog svoga sina, ako bi šteta bila na taj način pričinjena. Zakon 13 [D.9.2.13] i zakon „*qua actione*“ Digesta, „O Akvilijevom zakonu“ [D.9.2.7]. Kada pak kažemo da se samo vlasniku samom odobrava tužba, ako je reč o stvari u prometu, onda prihvatamo da uzufruktuar i uzuar imaju pravo na tužbu, ako je stvar koja je predmet uzufruktusa oštećena ili ubijena, ali se njemu ne daje direktna tužba iz Akvilijevog zakona, nego *actio utilis*, iz razloga korisnosti. Zakon „*item Mela*“ poslednji paragraf [D.9.2.11.10]²⁰ i zakon koji sledi, Digesta, „O Akvilijevom zakonu“ [D.9.2.12], zakon „*locum*“ poslednji paragraf, titulus Digesta *de usufr.*)

Poslednji paragraf (§ IX) posvećen je ostalim maleficijumima u kojima je gubitak imovine – *damnum* nastao fizičkim oštećenjem stvari, a ne spadaju u okvir Akvilijevog zakona, zbog njegovih specifičnih ograničenja: tu je nedozvoljena seča tuđih stabala koja je sankcionisana zakonom dvanaest tablica, *in duplum*. Ovo je u stvari delikt koji ima elemente nanošenja štete i krađe.

U glavi 28. Donelus govori o slučajevima nanošenja štete kada je tuđa stvar ostala cela i neoštećena, a ipak je vlasnik pretrpeo imovinski gubitak (*Caput XXVIII – De damnis datis, quae integris et incorruptis rebus alienis contingunt. Quam varie haec dentur: et quae sint eo nomine jure proditae actiones*).²¹ Kao primer navodi slučaj kada neko tuđi prsten izbije vlasniku iz ruke i on padne u more ili reku (*Aut enim aliquid sit in re aliena, quo ea ipsa res abeat a domino suo quanvis integra; ut si quis anulum alienum excusserit de manibus domini, et is deciderit in mare, aut flumen*). Reč je o poznatom slučaju koji je razmatrao klasični rimski pravnik Sabin.²² To su granični slučajevi kada je bilo problematično da li se može primeniti tužba iz Akvilijevog zakona.

Iako u ovom poglavlju Donelus ostaje veoma tradicionalan, ipak su vidljivi njegovi pokušaji da se *damnum datum* proširi na druge slučajeve izvan Akvilijevog zakona. Delikti nanošenja štete predstavljaju sada jednu zasebnu skupinu koja ima zajedničke osobine, ali i specifičnosti. Zajedničke osobine su umanjeње imovine (*deminutio patrimonii*) bez koristi za počinioca, a specifičnosti su da li je reč o oštećenju stvari, psihičkom ili fizičkom, ili o gubitku imovine bez ikakvog oštećenja same stvari. Ali *damnum* je i kada sudija loše

20 *An fructuarius vel usuarius legis Aquiliae actionem haberet, Iulianus tractat: et ego puto melius utile iudicium ex hac causa dandum.*

21 *§ I. Non solum damnum tunc est, cum ita imminuitur patrimonium alienum, ut res ipsae alienae aut intereant, aut corrumpantur, de quo genere ante diximus, pertinentique aut ad edictum praetoris de servo corrupto aut ad legem Aquilianam; sed etiam cum deminuitur manentibus nihilominus integris et incorruptis alienis rebus: quod genus alterum damni dati initio posuimus. I autem contingit multis modis, qui et ipsi legibus et jure publico vindicantur.*

22 Sabin/Ulp. D.9.2.27.21.

presudi. Među specifičnim oblicima delikta nanošenja štete svakako je onaj regulisan Akvilijevim zakonom najvažniji.

Time je napravljen korak da se *damnum* (*deminutio patrimonii*) shvati veoma široko. Ipak ovaj pojam se još uvek odnosi na imovinski gubitak na stvarima, a ne i na ostalim ličnim dobrima koje pripadaju čoveku (*vita, corpus, libertas, existimatio*), za koji je rezervisan izraz *injuria*. Ovo potkrepljuje i stav Donelusa u slučaju ranjavanja sina pod vlašću. *Filius familias* je prema rečima Donelusa stvar van pravnog prometa (*res extra commercium*) i zbog toga je moguće primeniti akvilijansku tužbu. *Pater familias* kao vlasnik ima aktivnu legitimaciju u sporu po akvilijanskoj tužbi.

***

Hugo Donelus je dao veliki doprinos stvaranju modernog privatnog prava. Odvojio je norme materijalnog od procesnog prava, privatno pravo je utemeljio kao sistem subjektivnih prava sačinivši listu „dobara“ koja pripadaju pojedincu kao što su život, telo, sloboda, čast, ugled, spoljni predmeti (stvari) kao i obligaciona prava. Izvršio je novu sistematizaciju obimne materije Justinijanove kodifikacije, menjajući redosled kojim je ona izložena pre svega u Justinijanovim Digestama.

Njegov doprinos nije ništa manji ni na terenu deliktne prava. I ovde je vidljiva njegova sklonost ka uopštavanju i sistematizovanju. Generalizovao je pojam privatnog delikta i za njega rezervisao naziv *maleficium* koji će kasnije prihvatiti Hugo Grocije u svojoj čuvenoj definiciji privatnog delikta kao izvora obligacija. Pojmovno je razdvojio izraze slične sadržine i dao im uže, tehničko značenje (*delictum, crimen*).

Ipak, zadržao je shvatanje svojstveno rimskim pravnicima da postoji niz delikata (*maleficii*) privatnog prava, ali ih je nastojao sistematizovati i objediniti srodne delikte u okviru zajedničkih kategorija. Najpre je delikte podelio u dve velike grupe: povreda ličnosti je *injuria*, a svi ostali se odnose na povredu imovine. U ovoj drugoj kompleksnoj skupini delikata opet postoje dve kategorije. U prvoj kategoriji su delikti kod kojih postoji *damnum*, dok u drugoj to nije slučaj. *Damnum* je imovinski gubitak (*deminutio patrimonii*) koji je nastao za vlasnika stvari pri čemu počinitelj nije stekao korist za sebe. U drugoj kategoriji su delikti kod kojih postoji imovinski gubitak, ali i korist koji je počinitelj deliktom stekao (*furtum, rapina*). Sada se opet kategorija delikata u kojima postoji *damnum* (*datum*) deli u potkategorije: kriterijumi su da li je reč o psihičkom ili fizičkom oštećenju stvari, ili je *damnum* nastao iako je stvar zadržana u celosti, neoštećena.

Među deliktima iz kategorije *damnum datum* svakako je onaj iz Akvilijevog zakona najvažniji. Donelus ga ostavlja u uskim okvirima štete koja je prouzročena fizičkim oštećenjem stvari, vođen idejama humanizma o strogoj interpretaciji tekstova. Granične slučajeve iz titulusa Digesta *Ad legem Aquiliam* u kojima nema fizičkog oštećenja stvari on odvaja od akvilijanskog delikta. S druge strane, neke rasprave i rešenja vezana za akvilijanski delikt, Donelus

unosu u opšti pojam *maleficiuma*, kao što su odgovornost za najmanji nehat (*culpa levissima, culpa in omittendo*). Svime ovime doprinosi posebnom statusu ovog delikta i shvatanju da je to delikt *par excellence*.

Iako se Donelus, u skladu s humanističkim postavkama, trudio da ne promeni originalno značenje tekstova što je vidljivo po uskoj interpretaciji Akvilijevog zakona, on je, svojim sistematizatorskim težnjama, uspeo da izmeni samu suštinu rimskog klasičnog prava. Potrudivši se da izgradi zatvoren, neprotivrečan sistem koji polazi od pravila, ne od činjenica, izmenio je način rezonovanja koji su primenjivali rimski pravници. On ovaj proces nije dovršio, što je vidljivo u obimnom korišćenju izvornog rimskog materijala. To će učiniti pravници 18. veka i škola prirodnog prava kojoj je Hugo Donelus ostavio u nasleđe nove temelje nauke privatnog prava.

Prof. dr Milena Polojac*

HUGO DONELLUS EARLY MODERN SYSTEMATISER ON DELICTS AND THE LEX AQUILIA

Summary

Hugo Donellus' contribution to the formation of the modern civil law deserves special recognition. Following the idea that law must form part of a rational and coherent system, he reorganised the chaotic arrangement of Justinian's codification. He also made sharp distinction between substantive law which is concerned with subjective rights, and civil procedure, which is concerned with their enforcement. He made therefore the classification of „quod nostrum est“ – life, body, freedom, reputation, including things which are objects of our ownership and obligations. He thus tiled the way for the new, deductive way of reasoning. In the field of law of delicts, he conceptualized the term maleficium to denote private delict as a source of obligation, distinguishing it from delictum, crimen and peccatum. However, he did not go as far as to modify rules of Roman law preserving roman list of delicts. He applied traditional, narrow interpretation of the lex Aquilia in accordance with the spirit of legal humanism.

Key words: *Legal humanism. – Modern private law. – Systematization. – Maleficium. – Lex Aquilia.*

---

* Milena Polojac, PhD. Associate professor Faculty of Law University of Belgrade. This article is the result of research within the project *Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System* (179059), supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development.